

สิ่งสามัญอันไร้ค่าในลานวัฒนธรรมอุรักลาโวจ
บ้านสังกาอู จ.กระบี่

**Useless Normality in Urak Lavoj Culture at
Ban Sangka U, Krabi Province**

วีรพันธ์ ดำรงสกุล¹ และ พิไลรัตน์ ศรีวิเชียรอำไพ²

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล¹

สำนักศึกษาทั่วไป คณะสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยคริสเตียน²

Received: April 30, 2022

Revised: June 17, 2022

Accepted: June 20, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอการนิยามตัวตนผ่านแหล่งเรียนรู้อุรักลาโวจที่แตกต่างไปจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในสังคมไทย พบว่าการจัดแสดง “วิถีอุรักลาโวจ” ด้วยวัตถุทางวัฒนธรรมที่หมดบทบาทหน้าที่การใช้งานของเครื่องมือดักสัตว์น้ำ “บูบู” นับเป็นจุดเริ่มต้นในการเชื่อมร้อยเรื่องราวตัวตนว่า เขาคือใครและดำรงอยู่อย่างไรท่ามกลางความทันสมัยที่เข้ามาสู่ชุมชน แม้ว่าของจัดแสดงเหล่านั้นเป็นสิ่งสามัญธรรมดาที่ดูไร้ค่าในการใช้งานแต่เต็มเปี่ยมไปด้วยเรื่องราววิถีการดำเนินชีวิตของอุรักลาโวจผ่านกาลเวลานอกเหนือจากนั้นยังเชื่อมร้อยพลังชุมชนในทุกวัยที่ได้ช่วยกันสร้างสรรค์แหล่งเรียนรู้ขึ้นมา ด้วยศักยภาพที่พวกเขามีอย่างเต็มเปี่ยมทั้งพลังกาย พลังใจ

และพลังสร้างสรรค์ สุดท้ายผู้เขียนต้องการพิสูจน์ว่า การสร้างเรื่องราวในการจัดแสดงนั้นควรมาจากการสะสมของหรือไม่ ซึ่งที่จริงแล้วขึ้นกับบริบทการดำเนินชีวิตในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งนี้เพราะอุรักลาโว้ยไม่มีวัฒนธรรมการสะสมเหมือนคนพื้นราบทั่วไป

คำสำคัญ

แหล่งเรียนรู้, วัตถุทางวัฒนธรรม, อุรักลาโว้ย, อัตลักษณ์,
พลังชุมชน

Abstract

This article presented the identification of Urak Lavoj which has characteristics unlike other ethnic groups in Thai society through the learning center. According to the article, it was found that the exhibition of “Urak Lavoj’s Way of Life” displayed by fish traps called “*Boo Boo*” could tell the audience a whole story of Urak Lavoj’s living through the period of time. Although the fish traps are normal and look useless, these cultural materials are regarded as the beginning point leading to the identity of Urak Lavoj about who they are and their living in modernity. Besides, these cultural materials create community empowerment among people in all ages who have together established this learning center with their full potential, effort, and creativity. Lastly, the authors aimed to find out if the exhibition should be displayed with collecting since each ethnic group has their ways of life differently, and Urak Lavoj is not related to this culture unlike other groups of permanent residence.

Keywords

Learning Center, Cultural Material, Urak Lavoj, Identity, Community Empowerment

บทนำ

“ชาวเล”¹ เป็นคำเรียกที่คนภายนอกเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ มอแกน มอแกลน และอุรักลาโว้ย คำเรียกดังกล่าวมีนัยความหมายในเชิงลบ เช่นเดียวกับการใช้คำว่า “ชาวเขา” เรียกกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ บนพื้นที่ราบสูง ในภาคเหนือของประเทศไทย ดังที่ ชยันต์ วรรธนะภูติ กล่าวถึงความหมายของชาวเลว่า

“...คำว่าชาวเลไม่ได้มีความหมายแค่เพียงคนที่อยู่ริมทะเล แต่มันมีความหมายในเชิงลบ หมายถึง คนที่เร่ร่อน สกปรก ชี้อาศัย กินเหล้า ดินยาเสพติด ซึ่งเราต้องเข้าใจว่าอันนี้คือวิธีการเรียกชื่อ คือการตอกย้ำทางอุดมการณ์ว่าชนกลุ่มนี้ไม่ใช่เป็นคนที่มีอารยธรรมเหมือนกับคนที่อยู่ใกล้ศูนย์อำนาจ คนที่อยู่บนบกเขาก็มองคนทะเลแล้วเป็นคนที่ไม่ใช่อารยธรรม... ซึ่งอยู่ห่างไกลจากอำนาจและเป็นพื้นที่ที่เขาคิดว่าเขาจะไปควบคุมหรือจะไปพัฒนาได้ เพราะเป็นการสร้างภาพขึ้นมาเพื่อสร้างความชอบธรรมในการเข้าไปควบคุมจัดการกับคนซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยเหล่านี้...” (Office of the national Cultural commission, Ministry of culture, 2003, p. 177)

จากนัยความหมายดังกล่าว จะเห็นได้ว่าคำว่า “ชาวเล” เชื้อไปด้วยความอคติทางชาติพันธุ์ ที่คนส่วนใหญ่มีต่อพวกเขา เป็นขบวนการสร้าง “ความเป็นอื่น” เพื่อสร้างพลังอำนาจและสร้างความชอบธรรมในการกดขี่เอารัดเอาเปรียบผู้ที่แตกต่างจากกลุ่มตน มายาคติ²ที่มองกลุ่มชนเผ่าเร่ร่อนเป็นพวกพเนจรไร้จุดหมาย มายาคติที่สังคมใหญ่มี “ความถูกต้อง” ที่จะไปพัฒนาสังคมของชนกลุ่มนี้ มายาคติที่หลายฝ่ายพยายาม ুদ্ধรังวัฒนธรรม

ไม่ให้มีการเปลี่ยนแปลง มายาคติเหล่านี้บางอย่างได้กลายเป็นความจริงในสังคม มีช่องทางใดบ้างที่จะแก้ไขมายาคติเหล่านั้น เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง เกิดการปฏิบัติที่เท่าเทียมและมีมนุษยธรรมมากขึ้น บทความนี้อาจทำให้คนเหล่านี้มีโอกาสถ่ายทอดเสียงของเขามากขึ้น เสียงที่เราไม่ค่อยได้ยิน ขาดหาย ขาดช่วง ออกมาสู่สาธารณชน นั่นคือเป้าหมายสูงสุดของการศึกษาที่จะชี้ให้เห็นว่า “ไม่มีสังคมใดเหนือกว่าสังคมอื่น” (Gramont, 1970 as cited in Charoensin Oran, 2000, p. 88) ดังนั้นเราไม่ควรตัดสินวัฒนธรรมหนึ่งด้วยอีกวัฒนธรรมหนึ่ง เพราะวัฒนธรรมมีความหลากหลายและต่างมีเหตุผลของมันเอง การลบมายาคติเหล่านี้ออกไปต้องใช้ความรู้ความเข้าใจที่เกิดจากคนในกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ เพื่อลบความเข้าใจที่คนอื่นพยายามสร้างขึ้นมาจากความไม่ได้เข้าใจทั้งหมด

ในอีกมุมหนึ่งความเข้าใจที่คนในสังคมกระแสหลักได้นิยามชาวเลไว้ด้วยภาพความหมายต่างๆ นั้นย่อมไม่ใช่ความหมายชาวเลที่จริงแท้ เพราะเป็นสิ่งประกอบสร้างขึ้นจากสังคม ถูกกำหนดอัตลักษณ์ขึ้นมา โดยตัวตนนี้ย่อมมีการเปลี่ยนแปลง ไม่หยุดนิ่ง มีหลายมิติ ซึ่งไม่สามารถตัดสินหรือสรุปตัวตนของบุคคลใดชาติพันธุ์ใดได้ว่าเป็นสิ่งที่ถูกหรือเป็นสิ่งที่ผิดแปลกแยกออกไป เฉกเช่นการที่เราไม่ควรตัดสินวัฒนธรรมหนึ่งด้วยอีกวัฒนธรรมหนึ่งตามที่กล่าวมาในข้างต้น

Charoensin (2000, pp. 7-11) กล่าวว่า อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ถูกสร้างจากการให้ภาพตัวแทนเพื่อบอกนิยามความเป็นตัวตนของบุคคลในการบอกตำแหน่งแห่งที่ทางสังคม ในขณะที่เดียวกันอัตลักษณ์กลายเป็นสิ่งที่ถูกใช้ต่อรอง ปฏิเสธความเป็นตัวตนของบุคคล ถูกใช้เป็นเกณฑ์แบ่งแยกความแตกต่างระหว่าง “เรา” และ “เขา” เนื่องด้วยว่าอัตลักษณ์ทำให้เกิดการรับรู้

ว่า “เราเป็นใคร” “คนอื่นเป็นใคร” ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลรับรู้ถึงความเป็นตัวตน และการมีตัวตนการดำรงอยู่ของบุคคลอื่นผ่านกระบวนการทางสังคม จากการสืบทอดอัตลักษณ์ของกลุ่มตนและการสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมร่วมกันกับบุคคลในกลุ่มอื่น ๆ ของสังคม อัตลักษณ์จึงเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปตามวาทกรรมทางสังคมที่สร้างสิ่งเหล่านั้นขึ้นมาไม่แน่นอนหรือหยุดนิ่ง

ด้วยอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ ช่วงชิงได้ เป็นการต่อสู้ทางวัฒนธรรม และเลื่อนไหลอยู่ตลอดเวลา เช่นสิ่งที่พูดอาจเป็นแค่เหตุการณ์เดียวของอัตลักษณ์ ที่จริงแล้วอาจมิได้เป็นเช่นนั้น ดังนั้นสิ่งที่อยู่ระหว่างตัวเรากับความจริงคือ ความคิด และความคิดเรื่องอัตลักษณ์ก็คือ วาทกรรม

การตีกรอบในการนิยามอัตลักษณ์ต่อสิ่งต่าง ๆ ไว้อย่างชัดเจนเป็นการลากเส้นแบ่งแยกระหว่างสิ่งนั้นกับสิ่งที่มีใช่นั้น ทำให้สิ่งที่ถูกตีกรอบแยกออกไปดูแปลกแยกจนนำมาสู่ “การกลายเป็นอื่น” (Hall, 1997) การนิยามให้ความหมายอัตลักษณ์จากเรื่องของชาติพันธุ์และวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่นำมาสู่ความเป็นอื่นที่มีทั้งด้านบวกและด้านลบต่อการยอมรับความแตกต่างของคนกลุ่มอื่น เกิดเป็นการแสดงออกที่เป็นกระบวนการกดขี่ การกดทับ ถูกหลงลืม และถูกปฏิเสธในความแตกต่างไปจากมาตรฐานของอัตลักษณ์กระแสหลักที่สังคมสร้างขึ้น เพื่อสร้างความเป็นอื่นต่อกลุ่มอื่นที่มีใช้กลุ่มตน ทว่าแหล่งเรียนรู้ “วิถีชาวอูรักลาโว้ย” ในสัญลักษณ์ของเครื่องมือตักสัตว์น้ำ “บุญ” ที่ใช้จัดแสดงในลานวัฒนธรรมของชาวอูรักลาโว้ยนี้อาจช่วยส่งเสียงต่อการให้ความหมายให้กับวัฒนธรรมของชาวอูรักลาโว้ยอีกครั้ง

แนวคิด

แหล่งเรียนรู้ “วิถีชาวอุรึกลาโวจ”³ ได้เกิดขึ้นด้วยความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษา⁴ และคนในชุมชน เพื่อพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมของชาวอุรึกลาโวจ ด้วยการจัดแสดงเรื่องราวบางส่วนที่เกิดขึ้นในบริบทวัฒนธรรมของอุรึกลาโวจ แม้ข้อมูลที่น่าเสนอมักจะเป็นเพียงบางส่วน แต่เต็มไปด้วยความหมายจากคนในกลุ่มของพวกเขา มิใช่เพื่อให้คนนอกกลุ่มเข้าใจในตัวตนเขามากขึ้นเท่านั้น แต่ที่จริงแล้วเพื่อให้คนในกลุ่มเข้าใจวิถีของตนทั้งในอดีตและปัจจุบันที่เขาประสบและมีความมั่นใจที่จะเผยแพร่ความเข้าใจและสร้างทัศนคติที่ดีแก่คนนอกกลุ่มที่มาในฐานะผู้เยี่ยมชมแหล่งเรียนรู้แห่งนี้

ในประเทศที่เจริญแล้วจะมีการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ที่มีชุมชนอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะแหล่งเรียนรู้ประเภทพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่ให้ความรู้เรื่องชีวิต วัฒนธรรม และแสดงความเป็นตัวตนของชุมชนได้เป็นอย่างดี พิพิธภัณฑ์ในระยะแรก ๆ เป็นสถานที่เก็บรวบรวมและแสดงสิ่งของต่าง ๆ แต่ในปัจจุบันการนิยามความหมายของพิพิธภัณฑ์ของไอคอม (ICOM⁵ as cited in Jaroenpoj, 2011) ที่ไม่ได้จำกัดกรอบความคิดว่า พิพิธภัณฑ์จะต้องเป็นที่เก็บรวบรวมและแสดงสิ่งของต่าง ๆ เท่านั้น แต่อาจหมายถึงองค์กรหรือสถาบันที่มุ่งให้บริการทางด้านการศึกษาและความเพลิดเพลินแก่คนในสังคม ในเรื่องราวที่เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญา ศิลปะพื้นบ้านเป็นองค์ความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ที่สั่งสมสืบทอดกันมา อันเป็นความสามารถและศักยภาพในเชิงแก้ปัญหา การปรับตัวเรียนรู้ และสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่

การจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนควรต้องคำนึงถึงองค์ประกอบของการจัดแสดง โดยเฉพาะวัตถุทางวัฒนธรรมที่ไดรวบรวมและจัดแสดงนั้นเป็นหลักฐานที่เชื่อมโยงบริบททางสังคมของชุมชนนั้น ดังนั้นสาระสำคัญของการจัดแสดงจึงต้องเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุกับบริบททางสังคม เพื่อนำมาใช้เป็นเนื้อหาขององค์ความรู้ ซึ่งนับว่ามีความสำคัญอันดับต้น ๆ ที่ต้องดำเนินการและให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของชุมชน ขณะเดียวกันการใช้ความรู้ข้ามศาสตร์หรือสหวิทยาการนั้นมีส่วนสำคัญในการให้การศึกษาเรียนรู้ให้แก่ผู้เข้าชมได้เข้าใจเรื่องราวที่ปรากฏในแหล่งเรียนรู้ นั้น ๆ (Edson, 1994) นอกจากศาสตร์ทางด้านศิลปะที่มีส่วนสำคัญที่ทำให้เข้าถึงความรู้สึกของความเป็นมนุษย์ได้มากขึ้นแล้ว ยังให้ความเพลิดเพลินหรือเกิดสุนทรียะในการเรียนรู้อีกด้วย ซิลเลอร์ (as cited in Nagavajara, 2013, p. 23) เชื่อว่าความสำนึกเชิงสุนทรียะจะเชื่อมโยงไปสู่ความสำนึกเชิงจริยธรรมได้ การกล่อมเกลามนุษย์ด้วยความงามทั้งในธรรมชาติและในงานสร้างสรรค์ของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานศิลปะคือรากฐานอันมั่นคงของการศึกษา⁶ การเรียนรู้เชิงสุนทรียะเป็นไปโดยธรรมชาติ ด้วยอารมณ์ความรู้สึกด้วยสัญชาตญาณ กระบวนการขัดเกลาทางวัฒนธรรมที่ดีที่สุดคือการสร้างความเต็มต่ากับศิลปะ ซึ่งเป็นแนวทางการศึกษาประเภทหนึ่งที่เรียกว่า “สุนทรียศึกษา” (aesthetic education)

ในความมุ่งหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการครั้งนี้คือการสร้างแหล่งเรียนรู้วิถีชาวอุรุกรลาไวจ เพื่อให้เป็นพื้นที่ที่ให้ชุมชนอุรุกรลาไวจแห่งบ้านสังกาอูได้แสดงตัวตนและเชิดชูภูมิปัญญาของท้องถิ่นท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงของโลกทันสมัยที่ท้าทายกระแสวัฒนธรรมดั้งเดิมของตน

แหล่งเรียนรู้จึงมีบทบาทในฐานะเป็นองค์กรทางสังคมที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรม และปลูกจิตสำนึกเกิดความรักในท้องถิ่น ขณะเดียวกันยังเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต ที่ส่งเสริมให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัย ซึ่งในการจัดแหล่งเรียนรู้ต้องอาศัยความร่วมมือและประสานงานกับภาครัฐ เอกชน และชุมชน ทั้งนี้เพื่อเอื้อประโยชน์ต่อการมีส่วนร่วมและทำให้ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของ และเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง

ในโลกสมัยใหม่จะพบเห็นความไม่เท่าเทียมกันอยู่ในสังคมทั่วไป สิ่งเหล่านี้เป็นผลมาจากการพัฒนาของรัฐชาติท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ นำพาความรุ่งเรืองของเทคโนโลยีนวัตกรรมและทุนนิยมเข้ามากลืนกินปะทะกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของคนพื้นถิ่น การพลิกพื้นสิ่งสามัญ เครื่องมือเครื่องใช้จากภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอื่น ๆ ของชุมชนบ้านสังกาอู่จะช่วยให้เกิดแหล่งเรียนรู้วิถีชาวอูรักลาไวยจที่เติมเปี่ยมไปด้วยคุณค่าความมีตัวตน สิ่งสำคัญคือการให้ “คนใน” ถ่ายทอดความรู้ด้วยตนเอง ประกอบกับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่หันกลับมามองชุมชน ตามกรอบแนวคิดการพัฒนาชุมชนในมิติใหม่บนฐานวัฒนธรรมชุมชน โดยเฉพาะแนวทางการพัฒนาแบบวัฒนธรรมชุมชนในสังคมไทยที่มีผลมาจากกระแสทุนนิยมที่คุกคามหมู่บ้านหมอประเวศ วะสี นักคิดสายพัฒนาชุมชนได้เสนอแนวคิดการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนต้องสร้างฐานเจตียให้แข็งแรง ร่วมกับการปลูกฝังจิตสำนึกในความเป็นเจ้าของกิจกรรม โดยอาศัยต้นทุนทางวัฒนธรรมที่สะสมอยู่ก่อนแล้วทั้งสิ้นในรูปแบบที่หลากหลาย ตั้งแต่ศีลธรรม ศิลปะ และภูมิปัญญา เป็นตัวผลักดันความสัมพันธ์ภายในกลุ่มร่วมกับการสร้างวัฒนธรรมชุมชนด้วยคนใน

วัฒนธรรมชุมชนถือเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนซึ่งเป็นเรื่องที่ครอบคลุมวิถีการดำเนินชีวิต แบบแผนแห่งพฤติกรรม และทัศนะของบุคคลที่มีต่อตัวเอง สังคม และโลกภายนอกที่กว้างขวางมากขึ้น (Phuangngam, 2010, p. 401) ซึ่งช่วยให้ชุมชนอุรึกลาโวจแห่งบ้านสังกาอู๋ได้มีส่วนร่วมในการจัดแสดงและให้ความหมายจากคนในกลุ่มของพวกเขาผ่านการสร้างแหล่งเรียนรู้วิถีชาวอุรึกลาโวจแห่งนี้

อุรึกลาโวจในเกาะลันตา⁷

อุรึกลาโวจ คือชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ที่คนทั่วไปรู้จักกันในนามของชาวเล⁸ ชาวน้ำ หรือไทยใหม่ ชนกลุ่มนี้อาศัยอยู่ในบริเวณที่เป็นหมู่เกาะทางตอนใต้ของประเทศไทย คำว่า “อุรึก” หมายถึง “คน” ส่วน “ลาโวจ” หมายถึง “ทะเล” เป็นคำเรียกที่กลุ่มชาติพันธุ์นี้ใช้เรียกชื่อกลุ่ม และภาษาของตนเอง ปัจจุบันมีผู้พูดภาษานี้ประมาณ 3,000 คนในประเทศไทย อุรึกลาโวจในจังหวัดกระบี่มีถิ่นที่พำอาศัยอยู่บริเวณบ้านศาลาด่านบ่อแหน แหลมคอกวาง สังกาอู๋ อำเภอเกาะลันตา และบริเวณเกาะจำ เกาะศรีบอยา อำเภอเหนือคลอง บ้านแหลมตง เกาะพีพี อำเภอเมืองกระบี่

แต่เดิมชาวเลใช้ชีวิตอยู่ในเรือ อพยพโยกย้ายแหล่งทำกินไปตามฤดูกาล ดังนั้นเรือจึงถูกใช้ทำกิจกรรมต่าง ๆ แทนบ้าน มีการแบ่งส่วนของเรือออกเพื่อทำหน้าที่แตกต่างกันไปตามความต้องการของเจ้าของเรือ บ้านลอยน้ำหรือเรือชาวเลมีลักษณะเป็นเรือสำปั้นขนาดใหญ่ มีความยาวประมาณ 3-3.45 เมตร กลางลำกว้าง 1.8-2 เมตร ตรงกลางซึ่งเป็นส่วนที่กว้างทำเป็นหลังคาโค้ง ตามลำเรือใช้ใบเตยทะเลหรือใบปาล์มน้ำ บางลำใช้ใบพ้อผูกกับไม้ไผ่เรียงกันเป็นตับมุงหลังคา กันแดดกันฝน ไม้กระดานวางพาดคาบเรือเป็น

พื้นเต็มช่วงหน้าและส่วนที่มุ่งหลังคาด้านหน้าของเรือทำเป็นที่กินอาหาร ส่วนที่อยู่ในชายาคาด้านนอกสุดเป็นครัว ถัดมาเป็นส่วนที่กว้างก็ใช้นั่งทำงานจักสาน เลี้ยงเด็ก และเป็นห้องนอนไปในตัว ตรงกลางเรือส่วนที่ต่อกับหลังคาทำเป็นชั้นวางของ ของบางอย่างก็เสียบไว้แนวชายคา ภายในมีกล่องสังกะสีขนาดเท่าปิ่นเพื่อใช้เป็นที่ใช้เสื่อผ้าและของมีค่าต่าง ๆ บริเวณท้องเรือจะเก็บเครื่องมือเครื่องใช้และถังใส่น้ำจืด ช่องว่างข้างเรือเสียบกระบอกลังไม้ไผ่ทำคอปะเพลิง เรือแต่ละลำจะอยู่เพียงครอบครัวเดียว ซึ่งมีตั้งแต่ 7-12 คน (Rungsaeng-Anothai, 2004, pp. 13-14)

แม้ว่าชาวเลกลุ่มอุรักลาโว้ยได้ขึ้นมาอาศัยอยู่ตามริมชายฝั่งทะเลแล้วก็ตาม ส่วนใหญ่ยังประกอบอาชีพประมงเป็นหลักอันสืบเนื่องมาจากบรรพบุรุษ มีความคุ้นเคยและมีความชำนาญพิเศษเกี่ยวกับการประกอบอาชีพในทะเลและการจับสัตว์น้ำทุกชนิด เช่น กุ้งก้ามกราม ปูทะเล โดยจับสัตว์น้ำขายให้แก่พ่อค้าคนกลางที่เข้ามาซื้อสินค้าทะเลในหมู่บ้าน ราคาสูงถึงกิโลกรัมละ 300-500 บาท (Ibid., p. 12)

ในการจับปลาของชาวอุรักลาโว้ยเป็นประมงขนาดเล็ก ซึ่งไม่สามารถต้านทานกับการประมงขนาดใหญ่ที่ใช้เครื่องมือที่พัฒนาด้วยเทคโนโลยีทันสมัยของบุคคลภายนอกได้ ทำให้การประมงของชาวอุรักลาโว้ยมีปริมาณลดลงตามลำดับ ในขณะเดียวกันการท่องเที่ยวได้ไหลบ่าเข้าสู่เกาะลันตาอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว (high season) จำนวนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเข้าสู่ในพื้นที่ชุมชนอุรักลาโว้ยมากขึ้น บางหมู่บ้านถูกรุกที่เพื่อทำเป็นแหล่งท่องเที่ยวในด้านที่พักอาศัย ดังนั้นเยาวชนอุรักลาโว้ยจึงนิยมไปรับจ้างเป็นพนักงานเสิร์ฟและทำงานในโรงแรมหลังจากจบการศึกษามัธยมศึกษาอีกทั้งเยาวชนไม่เกิดความรู้สึกผูกพัน

กับวิถีชีวิตชาวประมงในการหาปลาตามบรรพบุรุษ เนื่องด้วยการศึกษาภาคบังคับมีส่วนทำให้ชีวิตของเยาวชนห่างไกลจากวิถีชีวิตเดิมที่ต้องมีฤดูกาลในการออกทะเล เพื่อเรียนรู้ภูมิปัญญาการหาปลาในหมู่ของตน

เดิมทีชาวเลกลุ่มอุรักลาโว้ยเกือบร้อยเปอร์เซ็นต์ไม่รู้หนังสือ สภาพการดำเนินชีวิตมีวงจำกัดเฉพาะกลุ่มของตนเอง ชาวเลใช้วิธีการที่ไม่เป็นรูปแบบ อาจใช้วิธีบอกเล่า เลียนแบบ บางอย่างถ่ายทอดให้กันเฉพาะตัว การถ่ายทอดมักทำกันในวงแคบ ๆ ดังนั้นการศึกษอบรมในหมู่ของชาวเลจึงเป็นลักษณะที่เรียนรู้จากครอบครัว โดยมีพ่อแม่หรือหัวหน้ากลุ่มเป็นผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมให้คนรุ่นหลังโดยไม่มีข้อโต้แย้งแต่ประการใด ซึ่งโดยมากเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวัน เช่น การทำมาหากิน การสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย การรักษาผู้ป่วย ระเบียบประเพณีของกลุ่ม หน้าที่ของสามีภรรยา และครอบครัว ความประพฤติโดยทั่วไป ความเชื่อ ตลอดจนความมุ่งหมายของชีวิต ปัจจุบันชาวเลส่วนมากเกือบทุกครอบครัวเมื่อมีบุตรหลานถึงเกณฑ์เข้าเรียนก็จะส่งไปเรียนหนังสือ (Ibid., p. 13)

ในเรื่องความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษและจิตวิญญาณที่เกี่ยวกับทะเล นั้นมีลักษณะผสมผสานกับความเชื่อตามบริบทวัฒนธรรมแวดล้อมที่ต้องมีการปฏิสัมพันธ์กับคนรอบข้าง คือ คนไทย คนมุสลิม และคนจีนในเกาะลันตา แต่ยังมีพิธีกรรมและประเพณีที่สำคัญและโดดเด่นคือพิธีกรรมลอยเรือ ในวันขึ้น 15 ค่ำ แรม 1 ค่ำ เดือน 6 และเดือน 11 ทุกปี เป็นการบูชาบรรพบุรุษ นอกจากนี้ยังมีพิธีอื่น ๆ ที่ยังปฏิบัติกันในกลุ่มของตน คือ พิธีสาดน้ำ พิธีทำไม้กันผี พิธีทำนํ้ามนต์สะเดาะเคราะห์ เป็นต้น (Somjit Thaleluk, 11 December, 2013)

ด้วยกระแสทุนนิยมส่งผลให้ชาวอุรุกรลาโวจไม่สามารถต้านทานกับการทำประมงขนาดใหญ่ ชาวอุรุกรลาโวจเริ่มเห็นท่างการทำประมงขนาดเล็กอันเป็นอาชีพแห่งวิถีภูมิปัญญา ประกอบกับการลดลงของรายได้จากการประมงเป็นผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำเชิงเศรษฐกิจ อีกทั้งปัจจัยการท่องเที่ยวที่ไหลบ่าเข้าสู่เกาะลันตาอย่างรวดเร็วยิ่งตอกย้ำความเหลื่อมล้ำเชิงสังคม อันเห็นได้จากชาวอุรุกรลาโวจส่วนมากที่เข้าเมืองไปรับจ้างเป็นพนักงานเสิร์ฟจบการศึกษาแค่ภาคบังคับ เป็นสิ่งที่ยิ่งสะท้อนความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในสังคมชาวอุรุกรลาโวจ ซึ่งมีผู้จบการศึกษาระดับอุดมศึกษาอยู่น้อยนิด ทั้งหมดนี้เป็นผลจากการโยกย้ายของผู้คนที่มิทั้งอิทธิพลของวัฒนธรรมจากภายนอกที่เข้ามาสู่ชุมชนบ้านสังกาอู้ การผสมผสานการทับซ้อนกันนี้จึงต้องได้รับการปลูกพลังสำนึกร่วมในวัฒนธรรมชุมชนของตนให้กลับมาอีกครั้ง

Kitiasa (2003, p. 3) กล่าวว่า ท้องถิ่นไม่เคยและไม่ได้ดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยวด้วยตนเอง ท้องถิ่นไม่ใช่เป็นสังคมที่ถูกปิดตายจากโลกภายนอก ในทางตรงกันข้ามท้องถิ่นต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์และเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในระดับภูมิภาค ระดับประเทศ และระดับโลกมาโดยตลอด ท้องถิ่นนิยมเป็นเรื่องของกระบวนการยืดหยุ่นต่อสู้บูรณะ พื้นฟู อัตลักษณ์และอิสรภาพของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งการเชื่อมร้อยพลังของท้องถิ่นนี้ได้รับการร่วมมือภายในชุมชนบ้านสังกาอู้ จนก่อเกิดเป็นลานวัฒนธรรมอุรุกรลาโวจ

ลานวัฒนธรรมอุรุกรลาโวจ

ลานวัฒนธรรมอุรุกรลาโวจของบ้านสังกาอู้เกิดจากการที่เมืองครุ เอกชนและมูลนิธิได้ให้ทุนในการสร้างอาคารด้วยวัสดุพื้นบ้าน เพื่อเป็นอาคาร จัดแสดงเรื่องราวขององค์ความรู้ต่าง ๆ ของชุมชนที่มีบุคคลภายนอกมาช่วย สืบค้นข้อมูลและวาดภาพศิลปะประกอบ เมื่อกาลเวลาผ่านไปอาคารจัดแสดง ได้เสื่อมโทรมและถูกรื้อออกไป ส่วนงานภาพวาดศิลปะและข้อมูลที่จัดแสดง เดิมได้ถูกเก็บรักษาไว้ ต่อมาองค์การบริหารส่วนตำบลได้ให้งบประมาณมา สร้างอาคาร 7 หลังในลานวัฒนธรรมแห่งนี้ สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรม เอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล จึงได้มีบทบาทสำคัญในการให้ชุมชนอุรุกรลาโวจ บ้านสังกาอู้เกิดความตื่นตัวทางด้านภูมิปัญญาของตนที่กำลังเจือจางด้วย ความเจริญต่าง ๆ ที่เข้ามาในหมู่บ้าน

ด้วยโครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล ได้เข้ามาดูแลใน ส่วนของงานวิชาการให้แก่ชุมชนอุรุกรลาโวจ โดยเน้นกระบวนการให้ชุมชน สืบค้นหาความรู้ด้วยตนเองผ่านการทำงานวิจัย โดยได้รับทุนสนับสนุนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ทั้งนี้เพื่อเก็บรวบรวมองค์ความรู้ เกี่ยวกับพิธีลอยเรือของชาวอุรุกรลาโวจที่จัดขึ้นในเดือน 6 และ เดือน 11 มาถ่ายเสียงจากภาษาอุรุกรลาโวจ แล้วบันทึกด้วยตัวอักษรไทย ซึ่งเป็ นการพัฒนาระบบตัวเขียนของภาษาอุรุกรลาโวจ เกิดความรู้ด้านคำศัพท์จาก ระบบเขียนจนนำมาสู่การเขียนเรื่องสั้น เรื่องเล่าต่าง ๆ และให้เยาวชนผลิต สื่อในรูปแบบชุดนิทาน

ในระยะต่อมา ช่วงปีแรกของโครงการภาษาและวัฒนธรรมเพื่อขับเคลื่อนสังคมอยู่สบาย (2556) ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ทางทีมนักวิจัยที่เลี้ยงของสถาบันฯ ได้ดำเนินการทำงานแบบชุมชนมีส่วนร่วม จึงได้ร่วมกับชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนอุรักลาโวจให้เป็นแหล่งเรียนรู้ เกิดการรวบรวมองค์ความรู้ที่เขียนโดยเยาวชนในเรื่องของการทำบุญที่เปลว (หลุมศพ) การประมงแบบยังชีพ พิธีกรรมแต่งงาน และ “ดาโต๊ะกันนัมดัม” (ผีบรรพบุรุษที่ชุมชนนับถือ) ในช่วงปีที่สอง (2557) ของโครงการวิจัยขับเคลื่อนประเทศไทยสู่สังคมอยู่สบายด้วยภูมิปัญญาด้านภาษาและวัฒนธรรม ได้มีกระบวนการทำงานที่ใกล้ชิดกับเยาวชนอุรักลาโวจมากขึ้น โดยเน้นการสร้างแหล่งเรียนรู้ให้แก่ “คนใน” ซึ่งเป็นเยาวชนในชุมชนได้เรียนรู้เรื่องราวของตนเองให้มากขึ้น ด้วยกระบวนการคิดร่วมกันทั้งเยาวชน ผู้ใหญ่ ผู้อาวุโส และทีมนักวิจัยที่เลี้ยงของโครงการฯ ผ่านกิจกรรมหลัก ๆ 2 กิจกรรม คือ การจัดการแสดง วิถีชาวอุรักลาโวจในอาคารแรก และการจัดแสดงภาษาและวัฒนธรรมอุรักลาโวจในอาคารสอง

จากองค์ความรู้ทางภูมิปัญญาของอุรักลาโวจผ่านงานวิจัยที่ดำเนินการวิจัยด้วยคนใน จนเกิดการรวบรวมบันทึกเรื่องราวออกมาในสื่อต่าง ๆ ที่กล่าวไปแล้วในเบื้องต้น การจะนำความรู้เหล่านั้นผ่านการจัดแสดงหรือนำเสนอผ่านลานวัฒนธรรมที่มีอาคาร จำนวน 7 หลัง ซึ่งมีลักษณะอาคารเสาปูน มีผนังและหลังคาเท่านั้น ควรเริ่มกันด้วยวิธีการแบบใด เพราะที่ผ่านมามององค์ความรู้ที่ได้นำเสนอไปครั้งแรกเป็นการจัดการโดย “คนนอก” แทบทั้งสิ้น โดยขาดการนำเสนอถ่ายทอดเรื่องราวตัวตนที่มาจาก “คนใน” ดังนั้นการดำเนินการกิจกรรมการจัดแสดง “วิถีชาวอุรักลาโวจ”

ในอาคารหลังแรก จึงเป็นการดำเนินงานร่วมกันระหว่างทางทีมนักวิจัยพี่เลี้ยง และนักศึกษาสถาบันฯกับชุมชนอุรุลลาไวจในกลุ่มเป้าหมายคือเยาวชนอุรุลลาไวจเป็นหลัก ซึ่งทางทีมนักวิจัยพี่เลี้ยงและนักศึกษาเป็นเพียงผู้แนะแนวทางให้คำปรึกษาและกระตุ้นคนในชุมชนให้เกิดความตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมที่ส่งผ่านจากรุ่นสู่รุ่น และนำเสนอการจัดแสดงเรื่องราวของตนที่มาจากการลงมือปฏิบัติจากคนในชุมชน รวมทั้งสามารถถ่ายทอดหรือบอกเรื่องราวของตนเองได้

จุดสำคัญของการดำเนินกิจกรรมนี้คือ กระบวนการสร้างเสริมสนับสนุนให้ “คนใน” ทำเป็น พร้อมทั้งสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ด้วยตนเอง จากการที่ทีมนักวิจัยและนักศึกษาของโครงการฯ เข้ามาเป็นพี่เลี้ยงกระตุ้นให้คนในร่วมกันลงมือปฏิบัติ เป็นกระบวนการที่สะท้อนให้เห็นว่าการเรียนรู้วัฒนธรรมไม่ได้มีแค่หนึ่งเดียวแต่วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ต้องร่วมกันให้ความหมาย (share meaning) ดังนั้นการพัฒนาท้องถิ่นจึงต้องการกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและถ่ายทอดเรื่องราวตนเองด้วยคนในทำให้เกิดการเล่าเรื่องราวตัวตนวิถีชาวอุรุลลาไวจ

วิถีชาวอุรุลลาไวจ

วิถีชาวอุรุลลาไวจ คือ ชื่อของชุดจัดแสดงเรื่องราวตัวตนของอุรุลลาไวจ ซึ่งเป็นชื่อที่ตั้งโดยเยาวชนบ้านสังกาอูที่เข้าร่วมกิจกรรม

1) การสำรวจ “สินทรัพย์ทางวัฒนธรรมอุรุลลาไวจ”

จากการที่ทางทีมนักวิจัยตั้งกลุ่มเป้าหมายคือเยาวชนที่มาร่วมกิจกรรมนี้อยู่ในระดับประถมศึกษาปีที่ 4 - 6 ดังนั้นเยาวชนที่มาร่วมจึงมีทั้งสิ้น 24 คน มีอายุตั้งแต่ 13 - 17 ปี ในกิจกรรมแรกคือการให้เกิดความเข้าใจว่าการจัด

แสดงประกอบด้วยอะไรบ้าง จึงต้องให้เด็กจินตนาการว่าในชุมชนมีสินทรัพย์ทางวัฒนธรรมใดบ้างที่ตนนำมาจัดแสดงอยู่ในลานวัฒนธรรม ดังนั้นทางทีมวิจัยได้ใช้ “ศิลปะ” ในการดำเนินกิจกรรม โดยให้เยาวชนสำรวจรูปภาพในนิตยสาร 1 เล่ม ว่ามีภาพใดบ้างที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์หรือโดดเด่นมาจัดแสดงบนเวทีกระดาน หลังจากนั้นเยาวชนแต่ละกลุ่มจึงไปคิดเรื่องราวที่สอดคล้องกับภาพต่าง ๆ ที่อยู่ในนิตยสาร และให้มีมโนทัศน์ (Concept) ที่จะถ่ายทอดในเรื่องเดียว โดยใช้ภาพเหล่านั้นตัดออกมา และแสดงบนเวทีกระดาน ด้วยเทคนิคป๊อปอัพ (Pop up)

จากกิจกรรมดังกล่าวทางผู้วิจัยพบว่าเยาวชนทั้งสามกลุ่ม คือ กลุ่มอาแกน, บุตส์ และบุญ สามารถเข้าใจเรื่องราวที่จะถ่ายทอดด้วยวัตถุจัดแสดงอะไรบ้าง ด้วยการสื่อภาพในนิตยสารดังกล่าว และให้ออกมานำเสนอ และถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ ทั้ง 3 เรื่อง เพื่อเป็นการปูพื้นฐานให้เกิดความเข้าใจการนำเสนอเบื้องต้นก่อนไปนำเสนอจริงในลานวัฒนธรรม

ด้วยลักษณะวิถีของชาวอุรูกลาไวจเป็นวิถีชนที่เร่ร่อนไปตามฝั่งทะเลรวมทั้งเกาะต่าง ๆ ในทะเลอันดามัน จึงไม่ใช่เป็นกลุ่มชนที่จะเกิดวัฒนธรรมการสะสม เพราะจะเป็นภาระลำบากในการเคลื่อนย้าย จึงไม่น่าแปลกใจว่าพวกเขาจะมีเรือลำเดียว มีเครื่องใช้ต่าง ๆ เท่าที่จำเป็นก็สามารถอยู่ได้ในทะเล แม้ว่าชนกลุ่มนี้ได้มาปักหลักอาศัยอยู่ตามริมฝั่งทะเลแล้วก็ตามแต่ละบ้านจึงไม่มีข้าวของที่จะเก็บรักษาไว้เหมือนวัฒนธรรมพื้นราบทั่วไป ยกเว้นเครื่องมือเครื่องใช้ในการดำรงชีพเท่านั้น ดังนั้นในการจัดแสดงเรื่องราววิถีชีวิตของชาวอุรูกลาไวจ จึงต้องใช้สื่อจัดแสดงที่แสดงถึงวิถีการหาปลา หรือการประมงของชนกลุ่มนี้ หรือหาวัตถุจัดแสดงอะไรบ้างที่จะแสดงตัวตนของเขาได้ แล้วอะไรคือสินทรัพย์ที่จะนำมาจัดแสดงในลานวัฒนธรรมแห่งนี้

ภาพที่ 1 การรวบรวมวัตถุทางวัฒนธรรมจากการเก็บตามชายฝั่งทะเล
ที่ปากอ้าย และการบริจาค
หมายเหตุ. จาก วีรพันธ์ ดำรงสกุล

ภาพที่ 2 การนำมาคัดแยกแบ่งเป็นหมวดหมู่ประเภทต่าง ๆ
หมายเหตุ. จาก วีรพันธ์ ดำรงสกุล

โดยปกติทั่วไปในการเกิดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน
ที่พบทั่วไปในภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย เกิดขึ้นได้เพราะมีการสะสมวัตถุ
ทางวัฒนธรรมในรูปแบบของการบริจาคให้กับวัด วัดจึงเป็นที่รวบรวมข้าว
ของวัฒนธรรมเหล่านั้น รวมทั้งบุคคลที่มีใจรักในการรักษาวัฒนธรรมของตน

จึงเกิดการสะสมวัตถุวัฒนธรรมเหล่านั้นและจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขึ้นมา แต่ในชุมชนอุรึกลาโวจไม่มีวัฒนธรรมสะสมเหมือนชุมชนอื่น ๆ จึงต้องปรับเปลี่ยนการนำเสนอด้วยวัตถุทางวัฒนธรรมที่หมดสภาพหรือขอรับการบริจาคจากชาวบ้านในชุมชน ดังนั้นจึงได้ให้เยาวชนทั้ง 3 กลุ่ม ไปสำรวจสินทรัพย์ในชุมชน และนำมารวบรวมไว้ในบริเวณลานวัฒนธรรม รวมทั้งทำความสะอาดภาพวาดศิลปะและสำรวจความถูกต้องของข้อมูลเดิมที่คนนอกเคยจัดทำไว้ จึงไม่น่าแปลกใจเลยว่า ของที่จัดแสดงทั้งหมดคือ ของที่หมดสภาพการใช้งานเป็นขยะที่อยู่ตามริมฝั่งชายทะเล ใต้ถุนบ้าน หรือข้างที่ปักอาศัย โดยให้เยาวชนขอรับการบริจาคสิ่งของเหล่านั้นมา แล้วนำมาคัดแยกของ แบ่งกลุ่มของวัตถุทางวัฒนธรรมเหล่านั้น สิ่งเหล่านี้คือตัวแทนสินทรัพย์ทางวัฒนธรรมอุรึกลาโวจที่แสดงให้เห็นถึงคุณค่าในด้านภูมิปัญญามากกว่าที่จะคิดถึงคุณประโยชน์ที่จะนำมาใช้งานจริงได้ แต่ยังสามารถนำมาจัดแสดงได้ เพราะมันคือร่องรอยมรดกวัฒนธรรมที่ส่งผ่านจากรุ่นสู่รุ่น

2) บ้านสังก้าอู้คือชื่อของปลากระเบน...

จากการรวบรวมวัตถุทางวัฒนธรรม ทำความสะอาด และคัดแยกของ นี่คือหลักการเบื้องต้นของการสำรวจว่าเรามีของอะไร มีความรู้ในเรื่องราวของวัตถุเหล่านั้นหรือไม่ และรวมความคิดเหล่านั้นว่าจะจัดแสดงเรื่องอะไรได้บ้างที่บ่งบอกวิถีของชาวอุรึกลาโวจ จากการรวบรวมสินทรัพย์ทางวัฒนธรรมในหมู่บ้านจึงพบว่ามียางจัดประเภทได้ 3 กลุ่ม ดังนี้

2.1 ภาพศิลปะ ร่องเง้า เป็นภาพวาดของผู้หญิงสูงวัยกำลังร้ายรำในประเพณีต่าง ๆ พร้อมข้อมูลวัฒนธรรมดนตรีร่องเง้า และประวัติความเป็นมาของอุรึกลาโวจที่คนนอกทำให้

ภาพที่ 3 การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ประวัติความเป็นมา
และภาพวาดวัฒนธรรมร้องเงิ้งในคนสามวัย
หมายเหตุ. จาก วีรานันท์ ดำรงสกุล

ภาพที่ 4 เยาวชนเรียนรู้ภาษาอูรักลาโว้ย
หมายเหตุ. จาก วีรานันท์ ดำรงสกุล

2.2 เครื่องมือดักสัตว์น้ำ “บุญ” ขนาดใหญ่ที่หมดสภาพและเป็นขยะอยู่ตามชายฝั่งทะเลที่ไม่ปรากฏว่าใครเป็นเจ้าของเครื่องมือดักสัตว์ขึ้นนั้น รวมทั้งข้าวของที่ถูกร้างอยู่ตามที่พักของชาวบ้าน แต่บ่งบอกได้ว่าเป็นเครื่องมือเครื่องมือในการทำมาหากิน การจับปลา และประมง รวมทั้งเปลือกหอยหรือซากสัตว์ที่แห้งตายอยู่ตามริมฝั่ง อาทิเช่น ปลาปักเป้าที่ชาวบ้านจะไม่นำมาไว้ที่บ้าน แต่ไปห้อยไว้ตามต้นไม้ให้แห้งสนิท มีเตาหอยนางรม และลูกลอยต่าง ๆ ที่ถูกวางทิ้งตามชายฝั่ง สิ่งเหล่านี้สามารถชี้ให้เห็นการพัฒนาวัสดุในแต่ละสมัยที่ยังเหลือร่องรอยให้เห็นอยู่ และบ่งบอกบริบทวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงได้

2.3 ภาษาอุรักลาโว้ย เพราะชนกลุ่มนี้ยังพูดภาษานี้อยู่ในชุมชนแต่เริ่มเปลี่ยนแปลงเมื่อเยาวชนไม่สามารถเข้าใจคำศัพท์ หรือภูมิปัญญาที่อยู่ในวัตถุจัดแสดง จึงต้องให้เยาวชนไปสัมภาษณ์และหาข้อมูลจากผู้ใหญ่และผู้อาวุโสเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ปรากฏอยู่ในข้อมูลวัฒนธรรมเรื่องเงืงและประวัติความเป็นมาของอุรักลาโว้ยที่คนนอกทำให้

เมื่อทีมงานวิจัยและเยาวชนสามารถจัดหมวดหมู่ของที่รวบรวมได้ 3 กลุ่ม จึงสร้างเรื่องราวได้ 3 เรื่อง คือ 1. ประวัติความเป็นมาและวัฒนธรรมประเพณีสำคัญ เช่น ประเพณีลอยเรือ ประเพณีวัฒนธรรมเรื่องเงืง เป็นต้น 2. วิธีการจับปลาและประมงพื้นบ้านของอุรักลาโว้ย และ 3. ห้องเรียนภาษาอุรักลาโว้ยและเรื่องเล่าที่ประทับใจหรือควรจดจำ หลังจากตั้งประเด็นหัวข้อ 3 เรื่อง จึงคัดเลือกของมาจัดแสดง และตกแต่งด้วยวัสดุที่จำกัด เช่น แห อวน ขาด ๆ นำมาเป็นฉากจัดแสดง นำเครื่องมือดักสัตว์น้ำ “บุญ” ที่หมดสภาพและมีขนาดใหญ่มาจัดแสดงกลางห้องให้ดูโดดเด่น ปะทะสายตาคนมองและลูกลอยที่ทำจากพลาสติก โฟม มีหลายขนาด หลายแบบ นำมาห้อยจัดแสดงให้

เห็นพัฒนาการของลูกลอยผ่านวัสดุที่บ่งบอกถึงบริบทสังคมที่เปลี่ยนไป หรือเครื่องดักสัตว์น้ำ “บุญ” ตัวใหญ่ที่ต้องรอการซ่อมบำรุงอย่างหนัก ทั้งนี้ชาวบ้านเกิดความรู้สึกที่จะอนุรักษ์ โดยนำลวดโลหะมาถักทอไว้บางส่วน และปล่อยที่เหลือให้คนเยี่ยมชมมาร่วมถักทอให้ “บุญ” กลับฟื้นคืนชีพมาใหม่ นอกเหนือจากนั้นเป็นการจัดแสดงข้าวของเครื่องมือที่ใช้ในการประกอบอาชีพ มีป้ายคำเรียกชื่อด้วยภาษาอูรักลาโว้ย และข้อมูลหน้าที่การใช้งาน ของเครื่องมือชิ้น ๆ

ภาพที่ 5 เยาวชนร่วมกันติดตั้งจัดแสดงเครื่องมือดักสัตว์น้ำ “บุญ”
หมายเหตุ. จาก วีรานันท์ ดำรงสกุล

ภาพที่ 6 เยาวชนอนุรักษ์ซ่อมแซมเครื่องมือดักสัตว์น้ำ “บูบู”
หมายเหตุ. จาก วีรพันธ์ ดำรงสกุล

“บูบู” ตัววัตถุจัดแสดงตัวหลักของการจัดแสดงครั้งนี้ได้แสดงบทบาทและความสำคัญของภูมิปัญญาว่าร้อยปีในวิถีการประมงพื้นบ้านที่ถูกกฎหมายและได้หล่อเลี้ยงวิถีชีวิตชาวเลแห่งทะเลอันดามัน อาจจะกล่าวได้ว่า “บูบู” คือ เครื่องมือกับดักแห่งท้องทะเลที่ทำจากโครงไม้ที่ผูกมัดด้วยเถาวัลย์ขนาดกว้าง 2 เมตร ยาว 2.5 เมตร สูง 2 เมตร และใช้ลวดถักตาข่ายรอบโครงไม้ไว้ดักลอบปลายักษ์ที่เข้าไปแล้วออกไม่ได้ในท้องทะเลน้ำลึก 20 เมตรตามแนวปะการังเทียมหรือแนวโซดหินที่มีสายน้ำพัดผ่าน ส่วนใหญ่ปลาที่ดักได้เป็นปลาเก๋า ปลากระพงแดง ปลากระพงเหลือง และ “บูบู” ก็ยังได้รับใช้ชาวอุรักลาโว้ยในการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านในทุกวันนี้ แต่อาจจะต้านกระแสประมงขนาดใหญ่ที่ผิดกฎหมายในการใช้อวนลากขนาดใหญ่ที่ดักสัตว์จำนวนมากไปจากผืนน่านน้ำอันดามันไปได้เนิ่นนานได้แค่ไหน เสี่ยงพราเลือนสะท้อนจากคนในที่เห็นความเปลี่ยนแปลงและมีผลกระทบต่อชุมชนแห่งนี้ (Somjit Thaleluk, 11 December, 2013)

ในส่วนภาษาอุรักลาโว้ย ทำเป็นห้องภาษาให้เด็ก ๆ และเยาวชน
เข้ามาร่วมปฏิสัมพันธ์กับบัตรคำศัพท์อย่างง่าย ๆ ที่ห้อยลงมาจากชื่อของ
อาคารด้วยการพลิกบัตรและอ่านคำศัพท์เหล่านั้น หรือการสร้างประโยค
อย่างง่าย ๆ ที่ใช้ในชีวิตประจำวันตามหลักไวยากรณ์ขั้นพื้นฐาน รวมทั้ง
ภาพวาดพร้อมเรื่องราวที่ประทับใจและน่าจดจำของเยาวชนที่เกิดขึ้นจริงใน
ชุมชน เช่น ปลากระเบน และสีนามิ เป็นต้น

เรื่องเล่าเกี่ยวกับสีนามิ

อูมะฮจุญฮ (คลิ่นเจ็ด (ลูก))

กามี ปากี อีตู ปัยจ บานะ อาดา ปะ นา
นะ ลากี ก็เตอกู กามี เตองะฮมากัด นาซี. เตองอ
ตาโปะ บางา อีเงาะ ญูเมอเลา จะวัยจ นามา ญา
อีเงาะ. ปะ ญา เซองะ กามี มากัด นาซี ชูตะฮ.
ปะ ญู ปี่ เยอเงาะ ชาญูญจ. อาเย กริกิ ยาโวะ ลา
โว้ย. เต็ดเกอตะ เมอเลา อูมะฮ มาละะ จัปปัยจ
ปะกู บารี่ ปี่ กะลวอ. เกอแปว ชูโระ บาวา โกะ
นนานะ รารี่ อูมะฮ จูญฮ มาละะตะ. โกะ เซอมีญา
ปากัยจ รารี่ ญาแญะ บูกะ โกะ เซอมีญา ปากัยจ
รารี่ ญาแญะ บูกะ รารี่ ชาละเกอนา ตานา ญา
เซองะ โกะ กีลากี ปากัยจ ตูรด มาละะ ลีฮัยจ นา
มา เบอนาชา ฮาปีฮ ปราฮู รุมะฮ ฮาปีฮ ซีปาลี
โกะ บารัก

เรื่องโดย จันทราพันธ์ ทะเลเล็ก

ความหมาย

เช้าวันนั้นพวกเราสี่คน มีพ่อ ลูก สามมี
ตัวฉัน พวกเรากำลังกินข้าว ได้ยินฝาหม้อสั่น ฉัน
พูดว่าทำไมถึงสั่น พ่อนั่งกินข้าวกับพวกเราเสร็จ
แล้ว พ่อฉันมองดูที่ทะเล สักครู่ในทะเลแห้ง
ไกลมาก ยังไม่ทันได้พูด คลื่นมาเร็วมาก พ่อฉันวิ่ง
ไปข้างนอก ตะโกนให้พาพวกเด็ก ๆ หนี คลื่น
ยักษ์มาแล้ว พวกชาวบ้านพร้อมหนีขึ้นภูเขา หนี
ผิด หนีถูก พ่อคลื่นสงบ พวกผู้ชายลงมาดูว่ามี
อะไรเสียหายบ้าง ปรากฏว่าของทั้งหมดทั้งเรือทั้ง
บ้านพังทลายหมด (Krabi Provincial Cultural
Office, Ministry of culture, n.d., p. 29)

จากการร่วมปฏิบัติการทำแหล่งเรียนรู้ในลานวัฒนธรรมมี
2 ประเด็นที่พบ คือ

1. ชาวอุรุกรักลาโวจไม่คิดว่าของเหล่านั้นสามารถนำมาจัดแสดงได้
เพราะเป็นขยะหรือของที่หมดสภาพการใช้งาน ทั้งนี้เพราะชาวบ้านได้รับการปลูกฝังให้เสพวัตถุนิยมในวิถีชีวิตประจำวัน หรือการไปดูงานพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นอื่น ๆ ที่มีความพร้อมในการจัดแสดงด้วยวัตถุวัฒนธรรมที่สมบูรณ์สวยงามตามบริบทวัฒนธรรมของเขา ทั้ง ๆ ที่การจัดแสดงวัตถุทางวัฒนธรรมที่เป็นขยะหรือหมดสภาพหน้าที่การใช้งานนั้นไม่เป็นภาระที่ต้องมาดูแลของไม่ให้หายไปจากชุมชน เพราะมันเป็นขยะที่ไม่มีใครอยากเก็บ แม้ว่ามันจะไม่มีประโยชน์ใช้สอยแต่มีคุณค่าในการให้ความรู้จากร่องรอยมรดกวัฒนธรรมเหล่านั้น

2. เรื่องราวบางอย่างใกล้ตัวจนมองข้ามความสำคัญไป เช่น “สังกั่ว” เป็นชื่อหมู่บ้าน คือ ชื่อปลากรaben และครั้งหนึ่งเคยเป็นอาหารของชาวอุรุกรักลาโวจ มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับปลากรabenด้วยเช่นกัน ดังนั้นเด็กและเยาวชนจึงช่วยกันวาดภาพปลากรabenทั้งตัวใหญ่ ตัวเล็กประดับประดาห้องวิชาวอุรุกรักลาโวจหรือทำตัวใหญ่มาแสดงในส่วนความหมายและความ เป็นมาของชื่อหมู่บ้าน

เรื่องเล่าเกี่ยวกับปลากะเบน

ซูปะ เกอเดอมัย (คำสาปเกอเดอมัย)

เกอเดอมัย ลามา บาญะ ตา
โฮด. แจ กู ญาเระ จะ ลูเมาะฮลาไวยจ
ฮายะ ซาเบะ นามา. แจ ตาญา กู กู เฮย
เต็ด ตาฮู. แจ กู ญาเระ จะ ฮายะ เกอนา
นามา เกอนา ปอญือกัด ซาเบะ เกอเดอ
มัย ซูโระ เปอโตะ กากี นะ เกอเดอมัย ปี
อาดัย กะ ดัยตัด. ลูเมาะฮลาไวยจ เต็ด
เปอโตะ สีนา นะ ตูโอะ ปารี ฮาตาอาญู
ปราฮู นะ จีนา มาเระ เกอเดอมัย ซูโระ จี
นา อาดัย จีนา ปี อาดัย เกอเดอมัย. เก
อเดอมัย ญาซูปะ จะ บรี ลูเมาะฮลาไวยจ
ฮายะ. มีญา ปากี มากัด ปากี. มีญา
พะญา มากัด พะญา. อูรักจีนา ราญุด
บรี จีนา กายา.

เรื่องโดย สมจิตร ทะเลลึก

ความหมาย

นานมาแล้ว ตาฉันทบอกว่า พวกทะเล (พวกเรา) จนเพราะอะไร ตาถามฉันท ฉันทตอบไม่รู้ ตาฉันทบอกว่าจนเพราะว่าเกียจคร้าน เพราะว่าเทพเจ้าเกอเดอมัยใช้รถบรรทุก บรรทุกของเทพเจ้าเกอเดอมัยไปส่งที่เกาะตรงข้าม พวกเราไม่บรรทุกให้ มัวแต่ไปแทงปลากระเบน เมื่อเรือของคนจีนผ่านมา เทพเจ้าเกอเดอมัยสั่งให้คนจีนไปส่ง คนจีนยอมไปส่งให้ เทพเจ้าเกอเดอมัยจึงสาปว่าให้พวกทะเล (พวกเรา) ยากจน หาเช้ากินค่ำ หาค่ำกินค่ำ คนจีนขยัน ให้คนจีนร่ำรวย (Ibid, p. 35)

ปารีกาซี (ปลากระเบนยักษ์)

ลามาดะ อาดา อุรักลาโว้ยจ เซอรูมะฮ
ปี ลาโว้ยจ. ปี งาแฉน บือละฮ อี้กัต ดูวา รากา.
กุญา ลาเปอ นาซี. กุญา ลัยจ การ์รี บูเฮอ เดะ เตอ
งะฮ อารอก. กุญา ซิงะฮ บวยจ นาซี. กุญา รู โมด
อาปี เต็ดดัด นะ ตีองะ นาซี. กุญา บราชา ชูปา
ตานะฮ เบอกายะ. กุญา รารี ญาแฉะ ปราสู.
กุญา เกอละฮ ปี ลัยจ บูเฮอ ซิงี ญา ยาตี ปารีกาซี.

เรื่องโดย เตือนใจ คบคน

ความหมาย

นานมาแล้วมีชาวเลบ้านเหนือ
ไปตกเบ็ด ตกเบ็ดได้ปลาสองตะกร้า
พวกเขาหิวข้าว พวกเขามองเห็นสันดอน
ที่กลางทะเลลึก พวกเขาจอดเรือ
ทำกับข้าว ก่อไฟ ยังไม่ทันจะหุงข้าว
พวกเขารู้สึกเหมือนแผ่นดินไหว พวกเขา
วิ่งหนีขึ้นเรือ พวกเขาหันกลับไปมองที่สัน
ดอนอีกครั้ง ปรากฏว่ามันเป็นปลา
กระเบนยักษ์ (Ibid, p. 25)

ในช่วงปฏิบัติการติดตั้งงานแสดงได้ใช้เวลา 2 คืน ทำให้มีเยาวชน
ทั้งเด็กเล็กและเด็กโต ผู้ใหญ่ต่างเข้ามาช่วยเหลือในการจัดแสดง และ
ถ่ายทอดเรื่องราวให้เยาวชนในการทำข้อมูล จนผู้นำชุมชนอุรากล่าวจากกล่าว
ว่า “ไม่มีครั้งไหนเลยที่เยาวชนทั้งเด็กเล็ก เด็กโต มารวมตัวกันทำงานมาก
ขนาดนี้ ภูมิใจที่เห็นเยาวชนต่างช่วยกันทำแหล่งเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในลาน
วัฒนธรรมแห่งนี้” (Somjit Thaleluk, 11 December, 2013)

ภาพที่ 7 ห้องแสดงงานวัฒนธรรมอุรักลาโว้ย
หมายเหตุ. จาก วีรณันท์ ดำรงสกุล

ภาพที่ 8 การจัดแสดงเครื่องมือดักสัตว์น้ำ “บูบู”
หมายเหตุ. จาก วีรณันท์ ดำรงสกุล

ภาพที่ 9 เยาวชนเรียนรู้วิถีชาวอุรึกลาไวยจ
หมายเหตุ. จาก วีรฉัตร ดำรงสกุล

ภาพที่ 10 พลังเยาวชนบ้านสังกาอู่ในการสร้างสรรค์ “วิถีชาวอุรึกลาไวยจ”
หมายเหตุ. จาก วีรฉัตร ดำรงสกุล

สรุป

แหล่งเรียนรู้ “วิถีชาวอุรกลาไวจ” เป็นแหล่งเรียนรู้อีกหนึ่งแหล่งหนึ่งที่ไม่เพียงแต่ปลูกฝังให้ชาวอุรกลาไวจซึมซับในรากเหง้าวัฒนธรรมของเขาเท่านั้น หากแต่แหล่งเรียนรู้ยังสามารถยืดโยงผู้คนในชุมชนบ้านสังกาอู่ให้พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง และปรับตัวอย่างมีราก มีอัตลักษณ์แห่งชาติพันธุ์ของตน แหล่งเรียนรู้จึงมิใช่เป็นสถานที่เก็บรวบรวมและแสดงของเก่าหรือของสะสมที่มีคุณค่าอย่างที่เคยปฏิบัติกันมา หากแต่ยังมีบทบาทเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สามารถกระตุ้นให้ผู้คนเกิดความคิดกระหายใฝ่รู้ เกิดความคิดสร้างสรรค์ ตลอดจนความคิดใหม่ ๆ ในการพัฒนาวิทยาการและความรู้ที่หลากหลายสาขา สิ่งสำคัญอย่างยิ่งของแหล่งเรียนรู้แห่งนี้คือการเปิดพื้นที่ให้ชุมชนได้รู้จักความเป็นมาของตนเอง ได้เรียนรู้ตนเอง เป็นชุมพลแห่งความรู้และภูมิปัญญา ปลูกฝังความรักท้องถิ่น รากเหง้า และสร้างความภาคภูมิใจ ความมั่นใจในตนเอง และเห็นคุณค่าของตนเอง ดังนั้นแหล่งเรียนรู้จึงเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยสนับสนุนการรวมตัวของคนในชุมชนเพื่อร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันตัดสินใจ และร่วมกันดำเนินกิจการของท้องถิ่นเพื่อพัฒนาคนในชุมชนเอง

บทบาทสำคัญของทีมนักวิจัยนอกชุมชนที่เป็นสถาบันการศึกษานั้น มีหน้าที่เพียงคอยให้คำแนะนำ กระตุ้น และค้นหาตัวตนของอุรกลาไวจด้วยกิจกรรมที่ขับเคลื่อนให้เยาวชนและผู้ใหญ่เห็นคุณค่าสำคัญของเรื่องราวในวิถีชีวิตและของจัดแสดงที่เป็นวัตถุของใช้สามัญที่หล่นหายไปจากชุมชนหายไปจากความทรงจำ เพียงเพราะหมดหน้าที่ใช้สอยและถูกทิ้งตามชายฝั่งตามไถ่ลูนบ้าน มาจัดเรียงใหม่แทนที่ชิ้นงานที่ต้องเป็นวัตถุจัดแสดง

ตามชนบดั้งเดิมที่เกิดจากการสะสม มีคุณค่าทั้งสวยงามและหน้าที่ใช้สอยอย่างสมบูรณ์ อย่างเช่นเครื่องดักสัตว์น้ำ “บุญ” ได้ถูกจัดเรียงให้โดดเด่นเหมือนงานศิลปะที่ถูกท้าทายให้สื่อสารในด้านคุณค่าของวัตถุทุกหล่นในสถานะของ “ร่องรอยวิถีชีวิต” ที่บ่งบอกกาลเวลา วิถีชีวิต และความเปลี่ยนแปลงที่สื่อให้เห็นวิถีชาวอุรุกรักลาไว้อย่างเข้าใจและลึกซึ้ง ผ่านการมองอย่างสุนทรีย์ะ ดังนั้นศาสตร์ทางด้านศิลปะจึงมีส่วนสำคัญที่ทำให้เข้าถึงความรู้สึกของความเป็นมนุษย์ได้มากขึ้น (Edson & David, 1994) ขณะเดียวกันยังให้ความเพลิดเพลินหรือสุนทรีย์ะในการเรียนรู้และเกิดกระบวนการขัดเกลาทางวัฒนธรรมที่ดีที่สุด (Nagavajara, 2013, p. 23) จากกิจกรรมครั้งนี้ทำให้คนในชุมชนเกิดความตระหนักและซาบซึ้ง เกิดการรวมตัวกันมาทำงานและช่วยกันสร้างแหล่งเรียนรู้ให้เป็นจริง จนผู้นำชุมชน (Somjit Thaleluk, 11 December, 2013) กล่าวว่า “ไม่มีครั้งไหนเลยที่เยาวชนทั้งเด็กเล็ก เด็กโตมารวมตัวกันทำงานมากขนาดนี้ ภูมิใจที่เห็นเยาวชนต่างช่วยกันทำแหล่งเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในลานวัฒนธรรมแห่งนี้” ทั้งนี้เพราะเยาวชนทุกคนมีความเป็นศิลปะในตัวตนทุกคน เกิดความซาบซึ้งดีมีค่า และมีความสุขที่มาร่วมกันสร้างสรรค์งานร่วมกัน ตั้งแต่งานศิลปะทำป๊อปอัพ (Pop up) จนถึงขบวนการติดตั้งจัดแสดง ทั้งนี้เพราะศิลปะอยู่ในตัวคนทุกคน

แหล่งเรียนรู้ “วิถีชาวอุรุกรักลาไวจ” ณ ลานวัฒนธรรมแห่งนี้แฝงด้วยมิติการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่มาจากการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของชาวบ้านสังก้าอู โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนที่ร่วมแรงร่วมใจแสดงศิลปะด้วยตนเอง กระบวนการทำงานของทีมนักวิจัยและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในโครงการฯ ครั้งนี้ได้เสริมสร้างแรงยึดเหนี่ยวทางสังคม (social cohesion) จากความร่วมมือของคนในชุมชน ทั้งนี้พลังแห่งแรงยึดเหนี่ยวต้องเกิดจาก

การเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคม เพื่อนำไปสู่การร่วมกันแก้ไข ปัญหาที่มาจากมุมมองของทุกเครือข่าย สถาบันการศึกษาเข้าไปมีส่วนร่วมกับ ชุมชนกระตุ้นให้เกิดพลังทางสังคมจากคนใน (social empowerment) พวกเขาเหล่านั้นได้ให้ความหมายตัวตนชาวอุรุกรลาไว้อย่างที่พร้อมทำหน้าที่ สลาย “เส้นแบ่งทางวัฒนธรรม”

ด้วยมายาคติที่เคยมองชนกลุ่มนี้ไปในทิศทางใดนั้น การจัดแสดง “วิถีชาวอุรุกรลาไวจ” อาจเป็นช่องทางหนึ่งที่จะสร้างความเข้าใจตัวตนของ อุรุกรลาไวจให้มากขึ้นกว่าเดิม ด้วยการเพ่งพินิจมองอย่างสุนทรีย์เพื่อ เข้าใจในความเป็นมนุษย์ให้มากขึ้น ด้วยการฟังเรื่องราวที่เขาประสบอย่าง เหตุการณ์สืนามิจากเสียงของเขาที่เราไม่เคยได้ยินหรือรับรู้จากข้อมูลข่าวสาร ที่นำเสนอไปในทิศทางเข้าหาศูนย์กลางความเจริญทั้งสิ้น จึงอาจกล่าวสรุป ได้ว่าแหล่งเรียนรู้หรือพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน แล้วแต่ใคร จะเรียกแบบไหนก็ตาม เป็นพื้นที่สาธารณะทางวัฒนธรรมที่เปิดให้ผู้เยี่ยมชม ได้เข้าไปมีประสบการณ์ร่วม ที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ความทรงจำ ความสำคัญและความหมายของสิ่งต่าง ๆ ด้วยวิธีที่หลากหลาย (Hooper – Greenhill, 2007) เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง เขาไม่ได้เร่ร่อน สกปรก ขี้เกียจ ... อย่างที่คนอื่น ๆ เข้าใจ ที่เข้าใจว่าเป็นชนเผ่าเร่ร่อนที่ประทับตราใน ลักษณะของการหยุดนิ่งตายตัว ทั้งที่จริงเขามาตั้งหลักแหล่งตามริมชายฝั่ง ทะเลมานานแล้ว และมีเรื่องราวที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นในด้านภูมิปัญญาใน การดูทิศทางลม ทิศทางน้ำ และดวงดาว เพื่อให้สัมพันธ์กับชีวิตที่ต้องอยู่กับ ทะเลในด้านการจับปลา

“บุญ” ที่หมดสภาพตัวเองของการจัดแสดงครั้งนี้ คือสัญลักษณ์ของการสยบต่อระบบทุนนิยมที่รุกคืบเข้ามาในชุมชนแห่งนี้ที่มีเรือประมงขนาดใหญ่ใช้การประมงดักสัตว์แบบผิดกฎหมาย ทำให้ชาวอุรึกลาโวจบางส่วนไปทำงานบริการในภาคการท่องเที่ยวของเกาะลันตา ทรัพยากรทางทะเลที่ลดน้อยลงจากการประมงแบบทุนนิยมที่ล่อลวงตาการตรวจตราและการบังคับใช้กฎหมายการประมงในแถบทะเลอันดามันของภาครัฐ ดังนั้นการเข้าไปสร้างแหล่งเรียนรู้ลานวัฒนธรรมชาวอุรึกลาโวจแห่งบ้านสังกั่วเป็นอีกช่องทางหนึ่งของการยืนหยัดพลังท้องถิ่นให้ผู้คนในพื้นที่มีตัวตนและเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างอัตลักษณ์ชาวอุรึกลาโวจตามแนวทางที่ควรจะเป็นและสะท้อนให้ผู้ที่มาไกลหรือนักท่องเที่ยวหรือผู้ชมได้เป็นกระบอกเสียงหรือช่วยส่งเสียงไปยังภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อตรวจสอบการทำงานของหน่วยงานภาครัฐและภาคธุรกิจไม่ให้เอา راحتเอาเปรียบ ละเมิดสิทธิส่วนรวมของทรัพยากรทางทะเล การสร้างสรรค์การจัดแสดงในลานวัฒนธรรมแห่งนี้คือการถ่ายทอดความรู้สู่กระบวนการทางวัฒนธรรมและสังคม “ความรู้” จึงเป็นความจริงที่ถูกสร้างโดยสังคม สมาชิกในชุมชนอาจรู้ระบบความรู้ความเชื่อเดิม และสร้างระบบคิดหรือระบบความรู้ใหม่ได้ ความรู้คืออำนาจในการต่อรอง ชัดขึ้น หรือแสดงพลังความเชื่อที่นำสังคมไปสู่ภาวะที่ดีกว่าเดิมได้

มายาคติทั้งหลายที่ถูกประกอบสร้าง รวมทั้งความเป็นโลกทุนนิยมสังคมสมัยใหม่ ทั้งหมดล้วนมีส่วนนำความเหลื่อมล้ำเข้ามาสู่ท้องถิ่น เพราะชุมชนท้องถิ่นถูกละเลยความหลากหลายที่คงอยู่ในแต่ละวัฒนธรรมถูกละเลยการมีปฏิสัมพันธ์และการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่ดำเนินมาตั้งแต่อดีตของชาวอุรึกลาโวจ นั่นเพราะวาทกรรมของวัฒนธรรม (cultural discourse) เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นว่า ความเหลื่อมล้ำมันมีรากลึกอยู่ในเชิง

วัฒนธรรม เชื้อชาติ ภาษา อันเป็นภาพใหญ่ของสังคมไทย แล้วจึงถูกสะท้อนออกมาเป็นภาพย่อยให้เห็นชัดผ่านสังคมกระแสหลักที่ปฏิบัติออกมาในทุกรูปแบบสู่ชีวิตประจำวันของชุมชน

ถึงเวลาแล้วที่คนในสังคมพร้อมขจัดอคติการมองผู้คนแบบนี้ไปจากใจของเราได้หรือไม่ มิใช่เพียงเพราะชาวอุรรักลาโว้ยเท่านั้น แต่ยังมีอีกหลายกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวิถีชีวิตแตกต่างจากคนในสังคมส่วนใหญ่ ซึ่งแต่ละกลุ่มชนต่างมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน ทั้งนี้เพราะไม่มีสังคมใดเหนือกว่าสังคมอื่น (Gramont, 1970 as cited in Charoensinoran, 2002, p. 88) และเชื่อว่าอีกไม่นานสังคมไทยพร้อมที่จะเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อปิดช่องว่างของความไม่รู้และพร้อมที่จะเข้าใจคนอื่นให้มากขึ้น และเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทรต่อกัน

เชิงอรรถ

¹ชาวเล คือ คนอยู่ริมทะเลกลุ่มหนึ่งในภาษามลายูเรียกว่า อูรังรุท หรือ คนทะเล ต่อมาชาวเลเซียเรียกว่า อูรังอาสลี หมายถึง คนที่เป็นคนพื้นถิ่น เป็น การเรียกรวมกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ริมทะเลหลายกลุ่มเข้าด้วยกัน โดยไม่ จำแนกว่าเป็นกลุ่มใด มีสถานะเดียวกันกับ “ชาวเล” ในไทย (Office of the national Cultural commission, Ministry of culture, 2003)

²มายาคติ คือ ความคิดหรือความเชื่อที่คนส่วนใหญ่ในสังคมยอมรับโดยไม่ตั้งคำถาม และเป็นความคิดหรือความเชื่อที่สอดคล้องกับระบบอำนาจที่ดำรงอยู่ใน สังคมในขณะนั้น บาร์ตเห็นวามายาคติคือตัวกำหนดและกำกับการรับรู้ของ คนในสังคม ความจริงหรือความหมายสำหรับบาร์ตแล้วไม่ได้เกิดโดย ธรรมชาติแต่เป็นผลผลิตของสังคม และดำรงอยู่ในระดับการรับรู้ของเรา เท่านั้น หากเรารับรู้ไม่ได้ก็จะมีสิ่งนั้น (Barthes, 1964, as cited in Charoensinoran, 2002, p. 96)

³อุรักลาโว้ย เป็นคำเรียกชนชาวเลกลุ่มหนึ่งตามเจ้าของวัฒนธรรม คือ กลุ่มอุรักลาโว้ย หมู่บ้านสังกาอู ตำบลเกาะลันตาใหญ่ อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ ภาษานี้จัดอยู่ในตระกูลออสโตรนีเซียน สาขามาลายิก ภาษานี้ มีความแตกต่างจากกลุ่มมอเก็น มอเกลิน

“โครงการวิจัย: “โครงการเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้มุ่งสู่วัฒนธรรมชุมชน” โครงการย่อยในโครงการขับเคลื่อนประเทศไทยสู่สังคมอยู่สบายด้วยภูมิ ปัญญาด้านภาษาและวัฒนธรรมเป็นหนึ่งในชุดโครงการภาษาและวัฒนธรรม คือพลังสร้างเสริมสุขภาวะ ด้วยทุนสนับสนุนสำนักงานกองทุนสนับสนุนการ สร้างเสริมสุขภาพ

⁵สภาการพิพิธภัณฑ์ระหว่างชาติ (International Council of Museums--ICOM) ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า พิพิธภัณฑ์สถาน คือ สถาบันที่ตั้งขึ้นโดยถาวรเพื่อรับใช้และพัฒนาสังคม มีหน้าที่ในการอนุรักษ์ ศึกษา วิจัย สร้างความเข้าใจและจัดนิทรรศการเรื่องราวจากหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อม เพื่อสนองวัตถุประสงค์ในการให้การศึกษาและความเพลิดเพลินแก่คนในสังคม (Jaroenpoj, 2011, p. 6)

⁶การศึกษา ในความหมายที่รู้จักกันในภาษาเยอรมันว่า “Bildung” ซึ่งแปลตรงตัวว่า “การสร้าง” หมายถึง การสร้างมนุษย์ สร้างความเป็นคน (Nagavajara, 2013, pp. 23-24)

⁷เกาะลันตาคือพื้นที่ที่มีสภาพภูมิประเทศเป็นหมู่เกาะน้อยใหญ่ประมาณ 53 เกาะ มีเกาะสำคัญที่เป็นตำบล 3 เกาะ คือ เกาะกลาง เกาะลันตาน้อย เกาะลันตาใหญ่ ห่างจากตัวจังหวัดกระบี่ประมาณ 87 กิโลเมตร โดยทั่วไปมีสภาพภูมิประเทศเป็นเนินเขาและป่าชายเลนอยู่แถบบริเวณชายฝั่ง มีลำคลองเล็ก ๆ ที่รองรับน้ำฝนตามลุ่มน้ำที่พัดผ่านตลอดทั้งปี

⁸ชาวเลเป็นชนเผ่าดั้งเดิมใช้ชีวิตเร่ร่อน อยู่ตามเกาะแก่งชายทะเลตั้งแต่ชายฝั่งมะละกา มาเลเซีย มาถึงไทย และพม่า มีหลายกลุ่มเช่น มอแกน มอแกลน และอุรักลาโว้ย แต่เรียกรวม ๆ กันว่า โอลิงลาอูต แปลว่าคนทะเล ในประเทศไทยมีกลุ่มชาวเลอยู่แถบสตูล กระบี่ พังงา ภูเก็ต ระนอง (Krabi Provincial Cultural Office, Ministry of culture, n.d., p. 6)

References

- Charoensin-o-larn, C. (2000). *Development discourse: Power, Knowledge, Truth, Identity and otherness*. 6th ed. Bangkok: Language Print.
- Charoensin-o-larn, C. (2002). *Semiology, Structuralism, Post-structuralism and the study of political science*. Bangkok: Language Print.
- Edson G., & David D. (Ed.), (1994). *The handbook for museums*. London: Routledge.
- Hall, S. (1997). *Representation: Cultural representations and signifying practices*. London: Sage.
- Hooper-Greenhill, E. (2007). *Museums and education*. London: Routledge.
- Jaroenpoj, S. (2011). *Curator and career path in journal of the museum association of Thailand*, 3(1), 6.
- Kitiasa, P. (2003). *Localism: A review of theory and conceptual framework*. Bangkok: Office of the National Research Council.

Krabi Provincial Cultural Office, Ministry of culture. (n.d.) *Who I am.... Urak Lavoj* (n.p.).

Nagavajara, C. (2013). *From selfless giving to commodification: The Dilemma of Higher Education*. Bangkok: KNIT.

Office of the national Cultural commission, Ministry of culture. (2003). *Ethnicity and Myths*. Bangkok: R.P.P. Printing House.

Phuangngam, K. (2010). *Community and local self- governance*. Bangkok: Borpit Printing Company.

Rungsaeng-Anothai, P. (2004). *Factors affecting cultural changes of Sea Gypsy communities: A case study of the Urak Lavoj at Laem Tukkae Village, Tambon Rasada, Muang District, Phuket Province*. Master of Education Thesis. Bangkok: Srinakharinwirot University.

ผู้เขียน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีรณันท์ ดำรงสกุล

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

E-mail: weeranan2011@gmail.com

พิไลรัตน์ ศรีวิเชียรอำไพ

สำนักศึกษาทั่วไป คณะสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยคริสเตียน

E-mail: sriwphilairat@gmail.com